

«Noss’antologia n’è betg ina festa da Son Valentin»

La Chasa Editura Rumantscha publitescha quests dis in cudesch plain amur. Las duas romanistas Annetta Ganzoni e Bettina Vital han collecziunà l’antologia da poesias d’amur ch’ha questa gievgia vernissascha a Cuira. En in discurs cun la FMR tradeschan las duas curaturas lur scuvertas e lur scheltas en dumondas d’amur litterara rumantscha.

DAVID TRUTTMANN/FMR

Quests dis cumpara in cudesch che rimna poesias rumantschas davart in motiv essenzial en la litteratura mundiala: l’amur. La nova publicaziun da la Chasa Editura Rumantscha cun il titel «Amur» vul far tschittas en il venter cun ina sessantina da poesias or da la tradiziun litterara rumantscha.

Rimnà e tschernì ils vers amurus han las duas romanistas ladinas *Bettina Vital* ed *Annetta Ganzoni*. Cun ellas ha la FMR fatg in discurs sin via digitala.

FMR: *In cudesch plain poesias d’amur rumantschas. È quai vossa risposta per cumbatter la depopolaziun rumantscha?*

Bettina Vital: Sche la collecziun da poesias pudess animar ... lura tant meglier! (ri)

Annetta Ganzoni: En il temp dad oz, cun tut ils svilups actuals, na po l’amur segir betg far donn. Ma per dir la vardad: Vi da la populaziun rumantscha n’hai jau betg pensà durant nossa lavur. Jau aveva gia fatg inqual lavur davart la litteratura rumantscha sur in access tematic – p.ex. cun texts da chatscha u cun texts sur da la naiv. Grazia ad in tal access èsi pussaivel da sa fatschentar da la litteratura en in’autra maniera, entrond quasi a travers. En in museum en Italia aveva jau lura vis ina giada la collecziun «Le più belle poesie d’amore». Jau hai pensà immediat: «Uau, quai fiss bain ina bella tematica era per in cudesch rumantsch?» Envers l’anteriura manadra da la Chasa Editura Rumantscha, *Anita Capaul*, hai jau lura lantschà l’idea. E gia bainprest è Bettina stada da la partida.

Bettina Vital: Jau aveva fatg ina giada per RTR ina seria davart l’amur en la litteratura rumantscha ed aveva uschia in emprim access a la tematica. Avant passa in onn, l’entschatta dal 2024, avain Annetta ed jau lura cumenzà cun nossas retschertgas.

Passa 60 poesias en rimnadas en quest’antologia. Avais vus stuì sgrattar ensemen ils texts? U eri uschè bler material che vus avais stuì zavràr ferm?

Bettina Vital: Nus avain schon plitost stuì zavràr. Intginas poesias concretas enconuschevan nus sa chapescha. Ma il rest è stà lavur da retschertga e da lectura en bibliotecas – simplamain prender enta maun ovras rumantschas, metter si ils eglers dad Amor e scannar las paginas. A mai stevi a cor da prender per mauns er ils chalenders ed annuaris, nua che nus avain chattà intginas poesias da dunnas che publitgavan forza plitost en revistas pli pitschnas enstagl da realisar atgnas ovras. Ed ina dumonda è lura stada co insumma definir la poesia d’amur.

Tge è la risposta? Tge è ina poesia d’amur, u tge en ils criteris che stue-

«Sch’ins manegia cun «sontget» ch’i manca forse l’erotica en la poesia d’amur rumantscha, lura n’è quai betg il cas.»

Annetta Ganzoni, co-curatura antologia «Amur»

van esser ademplitds tenor voss concept?

Annetta Ganzoni: Da basa èsi adina i a nus per l’amur tranter in pèr, pia tranter duas persunas creschidas. I na gieva betg per autras amurs en il senn pli vast, saja l’amur per in lieu, per ina passiuon u l’amur per ils agens uffants. A nus gievi per l’amur classica interumana, schegea che nus avain empruvà d’interpretar la tematica cun gronda avertezza.

Vossa selecziun è dentant stada severa: mo ina singula poesia da mintga autur ed autura. Pertge quella decisiun editoriale? Auturs sco Andri Peer, Luisa Famos u Tresa Rüthers-Seeli avessan segir anc furnì dapli texts.

Annetta Ganzoni: Gea, quella decisiun è stada impurtanta, perquai che uschiiglio fissan nus vegnidas durant nossa lavur en las chaglias. Uss avain nus damai dad ina sessantina auturas u auturs mintgamai mo in sulet text, schegea ch’els avessan scrit bleras poesias d’amur. Ed ils texts dad auters auturs gnanc cumparan en l’antologia, perquai che l’amur n’era betg in grond tema per els.

Bettina Vital: Nus avain decis detg spert da far quai uschia, da tscherner mo ina poesia per mintga autur ed autura, simplamain era per metter terms a noss’atgna lavur e per dar la finala a tuttas e tuts la medema preschientscha ed impurtanza.

È la collecziun ussa pia ina survista da la poesia d’amur rumantscha – u èsi plitost la prova da dar in’invista en l’immensa mar poetica da l’amur?

Bettina Vital: Igl è in’invista. Nus n’avain absolutamain naginas spetgas ed ambiziuns da dar ina survista cumplessiva dal canon da la litteratura d’amur rumantscha. Nus ans avain propi laschadas purtar cun nossa bartgetta dal current da la mar, da las undas da l’amur e da la litteratura.

Annetta Ganzoni: E lura èsi era da conceder che la cumpilaziun d’ina tala antologia è adina detg subjectiva. Igl è nossa schelta, da Bettina e da mai, nus duas avain discutà e nus duas avain argumentà il per e cunter. E nus n’avain betg laschà far las auturas ed ils auturs sezs la tscherna.

En connex cun l’amur en la litteratura rumantscha datti in u l’auter cliché. Però constattan quels? Cliché numer 1: Rumantschas e Rumantschs scrivan sur da la patria, sur da vatgas e sur da l’encreschadetgna – ma betg propi sur da l’amur!

Annetta Ganzoni: (ri) Quai è cumpletamain sbaglià. Jau sun gist stada l’onn passà tar in inscunter en ina cumpagnia rumantscha. Nus avain chantà l’entira saira, surtut chanzuns d’amur.

ILLUSTRAZIUN LEA GREDIG/CHASA EDITURA RUMANTSCHA

«Nus ans avain propi laschadas purtar cun nossa bartgetta dal current da la mar, da las undas da l’amur e da la litteratura.»

Bettina Vital, co-curatura antologia «Amur»

L’amur ans ha accompagnads tras l’uffanza e la giuventetgna, bler pli ferm che tut las vatgas. Ed uschia èsi era cun la litteratura rumantscha.

Cliché numer 2: Il mund rumantsch è plitost sontget. Sche l’amur vegn descritta, lura capita quai en in stil metaforic, innocent e cast e senza descripziuns memia explicitas.

Bettina Vital: Na, era quai na constat betg. Il «diavel» è era da chattar en las poesias d’amur rumantschas. Nus avain chattà poesias satiricas davart l’amur, i dat poesias – sco «La mata da schotg» da Curò Mani – cun in umur fin e magari malizius. Auturas ed auturs rumantschs na suppriman betg l’emoziun. Per exempel la poesia «Naufragi» da Peider Linsel è fitg commovent ed ella na zuppenta nagut. I dat poesias ch’èn propi fitg directas e resentidas.

Annetta Ganzoni: Sch’ins manegia cun «sontget» ch’i manca forse l’erotica en la poesia d’amur rumantscha, lura n’è quai betg il cas. Sa chapescha èsi adina er ina dumonda dal temp, ma la litteratura rumantscha n’è en quest connex betg pli lunsch davent che la litteratura en autras cuminanze linguisticas. Gia mo la «La sfranzinella» da Men Rauch è clera-main erotica. Ed era «La mulinera» dad Artur Caffisch n’è betg libra d’allusiuns eroticas. Gist ils auturs a partir dals onns 1950 e 1960 – sco p.ex. Andri Peer e Cla Biert – vulevan scriver sur da l’amur erotica, cun l’intenziun da rumper tabus.

editoriala. Fin a sia pensiun è ella stada collavuratura scientifica a l’Archiv da litteratura svizzer. Dapi in onn è ella era presidenta dal cussegl da fundaziun da la Chesa Planta a Samedan. (fmr/dat)

Il cudesch po vegnir retratg en librerias ubain direct via l’editura. La vernissascha dal cudesch è ils 8 da matg 2025 a las 18.15 en la bar dal Teater Cuira.

Clisché numer 3: Pli vischina che la litteratura rumantscha è da l’Italia e pli manavla ch’ella è da la tematica da l’amur. Cun auters pleds: Datti dapli poesias d’amur or d’Engiadina che or da la Surselva?

Annetta Ganzoni: Era quai ha forza da far en questa publicaziun plitost cun nossa tscherna subjectiva. Nus duas enconuschain meglier la litteratura ladina. La publicaziun cuntegna perquai dapli poesias valladras. In’autra decleraziun pudess dentant esser che en Surselva devi divers spirituals tranter ils scripturs. Quels na pudevan gea betg propi scriver sur da l’amur – u silmain betg publitgar quels texts! Però en general na pon ins betg dir ch’i dettia ina differenza tranter las regiuns u ils idioms, perquai ch’ina referenza impurtanta era per tuttas e tuts la litteratura da la romantica. Ed en quella aveva l’amur ina rolla impurtanta. En noss’antologia èn las poesias sursilvanas sin la segunda plazza, gist davos quellas valladras. Uschia ch’ellas na vegnan segir betg a la curta.

Sco romanistas enconuschais vus bain la litteratura rumantscha. Ma tge en tuttina stadas vossas scuvertas persunalas?

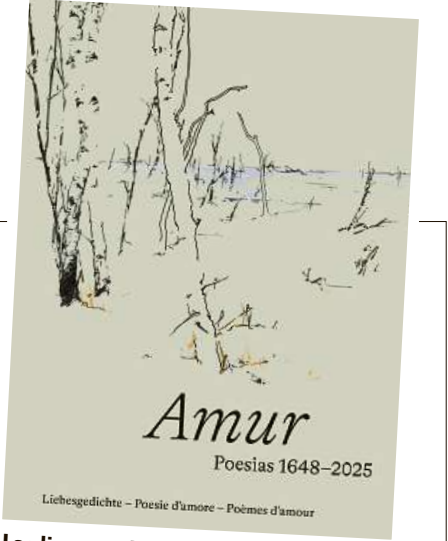
Annetta Ganzoni: La poesia «Il pèr» da Domenic Planta è stada per mai ina scuverta, causa sias rimas ironicas cun il pèr che «cleja uzuns» sut Muotta Naluns. Quai è propi bellischem.

Bettina Vital: (ri) Quella poesia è stada ina scuverta fitg casuala che jau hai fatg en ina biblioteca. In’autra scuverta è stada per mai la poesia «La matta sur curonta» da Ludivica Lumbriser. Per ils onns 1930 è quai in text emancipà, nua che la poetessa enumerescha tranter auter ils avantatgs da betg esser maridada.

Pli baud devi quels maletgs charins cun versets che cumenzavan adina cun «Liebe ist ...». – Ussa essas vus duas pia expertas per responder a la dumonda: «Amur è ...»

Bettina Vital: La cuntinuaziun è atgnamain scritta sin il dies da quest nov cudesch: «Amur è be in pled, fin ch’insatgi vegn e scriva poesia ...»

Annetta Ganzoni: Quels versets da «Liebe ist ...» èn sa chapescha cundids cun bler kitsch. In tal kitsch vulevan nus evitar. Uschia avain nus era desistì dad ina cuverta rosa dal cudesch. Tar la collecziun ch’è ussa sin maisa n’è la color rosa insumma betg preschenta. I dat però bleras autras colors. Noss’antologia n’è definitivamain betg ina festa da Son Valentin!

La pli nova publicaziun da la Chasa Editura Rumantscha – la collecziun da poesias d’amur cun il titel «Amur. Poesias 1648–2025». FRONTISPIZI «AMUR» CHASA EDITURA RUMANTSCHA

Ina sessantina da poesias

La publicaziun «Amur. Poesias 1648–2025. Liebesgedichte – Poesie d’amore – Poèmes d’amour» vegn preschentada questa gievgia, ils 8 da matg 2025 en la bar dal Teater Cuira. L’antologia vegn edida da la Chasa Editura Rumantscha (CER) che vegn manada dapi in mez onn da *Nadina Derungs*.

La publicaziun «Amur» cuntegna passa ina sessantina da poesias d’amur rumantschas ch’èn vegnidas scrittas e

publitgadas surtut a partir dals onns 1950. La collecziun è vegnida tgirada da las duas romanistas *Bettina Vital* ed *Annetta Ganzoni*. Las poesias originals – en tut ils idioms ed en rumantsch grischun – entran er en in dialog cun lur translaziuns tudestgas, talianas u franzosas. Ina buna part da las translaziuns ha procurà *Ruth Gantert*. Accompagnads vegnan ils singuls chapitels da las poesias dad illustraziuns da *Lea Gredig*.

Bettina Vital (43) è creschida si ad Ardez ed ha studegià romanistica a Turitg. Dal 2013–2017 ha ella coordinà las translaziuns rumantschas da la Chanzlia federala a Berna ed ha silsunter lavurà sco translatura libra e creatura. Dapi il 2024 maina ella la partiziun «Lingua» da la Lia Rumantscha.

Annetta Ganzoni (67), oriunda da Schlarnig, viva a Berna e Müstair. Ella è romanista, publicista e collavuratura